

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

Πανεπιστήμιο και Εκπαίδευση
Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
Ιστορική καταγραφή - προοπτικές

Οργάνωση
Τομέας Παιδαγωγικής
Μουσείο Ιστορίας της Παιδείας και Αρχείο Νεοελληνικής Εκπαίδευσης

Μικρός Ρωμός
Αθήνα 1998

Αλεξάνδρας Λαμπράκη-Παγανού*

**Η ΣΟΦΙΑ ΓΕΔΕΩΝ
ΚΑΙ Η ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΣΤΡΙΦΤΟΥ-ΚΡΙΑΡΑ
ΣΤΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ**

Η εργασία μου αυτή ας θεωρηθεί ως απόδοση χρέους τιμής σε δύο Ελληνίδες ψυχολόγους-παιδαγωγούς που ξεκίνησαν την επιστημονική τους σταδιοδρομία στο Εργαστήριο Παιδαγωγικής -χώρο όπου προσπαθούμε να υπηρετήσουμε και μεις σήμερα με αγάπη και ευαισθησία- και σημάδεψαν την πνευματική, επιστημονική, ερευνητική και εκπαιδευτική μας ζωή για περισσότερο από εξήντα χρόνια¹.

Γυναίκες-μύθοι που έσπασαν κατεστημένους φραγμούς² και οδηγούν την προσπάθεια να τις ορίσεις σε μια άκρως ενδιαφέρουσα, αλλά κοπιώδη διαδικασία.

Από την έρευνά μου στο Αρχείο Νεοελληνικής Εκπαίδευσης, που διαθέτουμε στον Τομέα της Παιδαγωγικής σήμερα³, αλλά και από προσωπικές συζητήσεις που είχα τη μεγάλη τιμή και χαρά να έχω παλαιότερα και με τη Σοφία Γεδεών και με την Αικατερίνη Στριφτού-Κριαρά⁴ προκύπτουν τα εξής:

α) Η πιο λαμπρή περίοδος του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Αθηνών συμπίπτει με την εποπτεία του Ν.Εξαρχόπουλου.

β) Η επιστημονική εργασία που φέρνει τη σφραγίδα του Ν. Εξαρχόπουλου, και στο Εργαστήριο της Παιδαγωγικής από την ίδρυσή του (1922) και στο Πειραματικό Σχολείο (1929)⁵, από την οποία ο καθηγητής της Παιδαγωγικής είχε εξαρτήσει την επιστημονική του τιμή⁶, οφείλεται στο μεγαλύτερο μέρος της στις δύο συνεργάτιδες του, τη Σ.Γεδεών και την Αικ. Στριφτού-Κριαρά. Και οι δύο είναι πρωτοπόρες στην παιδαγωγική έρευνα που διεξάγεται στο Εργαστήριο Παιδαγωγικής. Αυτές οργανώνουν, εποπτεύουν και ελέγχουν όλα τα πειραματικά προγράμματα.

γ) Ο Ν.Εξαρχόπουλος, οξυδερκής παιδαγωγός παρά τις διαφορές που είχε μαζί τους ως προς τις γλωσσικές αντιλήψεις και γενικότερα τη στάση τους απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα, δε διστάζει να τις επιλέξει ως συνεργάτες, να προβάλλει το έργο τους με δημόσιο έπαινο και να τις καθιερώσει από τα πρώτα τους βήματα στον επιστημονικό και ερευνητικό χώρο⁷.

Σ' αυτό το σημείο κρίνω σκόπιμο να κάνω μια μικρή παρέκβαση, για να επισημάνω ότι από τότε δημιουργείται στο Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής μια παράδοση σχετικά με την παρουσία και την επιστημονική εργασία των

* Η Α. Λαμπράκη-Παγανού είναι Καθηγήτρια της Παιδαγωγικής και Διευθύντρια του Αρχείου Νεοελληνικής Εκπαίδευσης.

γυναικών σ' αυτό. Αναφέρω δύο άλλες αξιόλογες ερευνήτριες, τη Φωτεινή Ψαλλίδα και τη Μαρία Τενεζάκη που συνεργάστηκαν με τον καθηγητή Σ. Καλλιάρφα, Διευθυντή του Εργαστηρίου και Επόπτη του Πειραματικού Σχολείου την περίοδο 1947-1956⁸.

δ) Η συνεργασία των δύο γυναικών με το Ν. Εξαρχόπουλο αρχίζει να δοκιμάζεται από τη δικτατορία του Μεταξά, και οδηγείται σε ρήξη μετά την απελευθέρωση. Η συμμετοχή των δύο γυναικών στην Εθνική Αντίσταση θα πυροδοτήσει την αντίδραση του Καθηγητή με τις γνωστές πικρές συνέπειες. Από τότε οι δρόμοι τους χωρίζουν.

Κυρίες και κύριοι,

Η εισήγησή μου εκ των πραγμάτων χωρίζεται σε δύο μέρη· το πρώτο είναι αφιερωμένο στη Σοφία Γεδεών και το δεύτερο στην Αικατερίνη Στριφτού-Κριαρά. Ειδικότερα θα σας παρουσιάσω στοιχεία από τη ζωή και τη διδακτική, επιστημονική και ερευνητική τους δραστηριότητα στο Εργαστήριο Παιδαγωγικής και στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Τέλος, θα ακολουθήσουν ορισμένες γενικές επισημάνσεις.

ΣΟΦΙΑ ΓΕΔΕΩΝ

Η Σοφία Γεδεών, κόρη του Μανουήλ Γεδεών, Μεγάλου Χαρτοφύλακα και Χρονογράφου της Εκκλησίας⁹, γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1901, όπου τελείωσε τις εγκύκλιες σπουδές της και το μονοτάξιο Διδασκαλείο¹⁰. Με την ενθάρρυνση του λόγιου γιατρού της Πόλης Νικόλαου Βασιλειάδη¹¹ έρχεται στην Αθήνα και σπουδάζει Φιλολογία¹² στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, από την οποία αποφοιτά το 1924 με άριστα¹³. Στη συνέχεια συνεργάζεται ως επιμελήτρια του Εργαστηρίου Παιδαγωγικής με τον καθηγητή της Παιδαγωγικής Νικόλαο Εξαρχόπουλο, διορίζεται ως Πρωτοβάθμια Φιλολόγος καθηγήτρια στο Γυμνάσιο θηλέων Θεσσαλονίκης, από το οποίο μετατίθεται στο Π.Σ.Π.Α. το σχολικό έτος 1932-1933¹⁴ χωρίς όμως να αναλάβει υπηρεσιακά καθήκοντα.¹⁵ Το 1930 η Σοφία Γεδεών και η Αικ. Παππά παίρνουν υποτροφία από τον Γ. Παπανδρέου (υπουργό Παιδείας), για να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο εξωτερικό.¹⁶ Η Σοφία Γεδεών πηγαίνει στη Γερμανία και σπουδάζει Ψυχολογία, Φιλοσοφία και Παιδαγωγική στο Αμβούργο, στην Ιένα με τον Peter Petersen, και στη Βιέννη με τον Κάρολο και την Καρλότα Bühler. Στη Βιέννη παρακολουθεί επίσης τα σεμινάρια του A.Adler. Εκεί εργάζεται ως έκτακτη βοηθός του Ψυχολογικού Ινστιτούτου και αναγορεύεται διδακτόρισα το 1934 με θέμα "Κοινωνική Ψυχολογία της οικογένειας".¹⁷ Όταν επιστρέφει στην Ελλάδα, εργάζεται ως φιλόλογος καθηγήτρια στο Π.Σ.Π.Α. ως το 1937, ενώ παράλληλα διδάσκει και στη μετεκπαίδευση των δασκάλων στο Πανεπιστήμιο.¹⁸ Στο Π.Σ.Π.Α. επιστρέφει και πάλι ως καθηγήτρια τη διετία 1944-1946.

Το 1937 αναγορεύεται υφηγήτρια του Πανεπιστημίου Αθηνών¹⁹ -η πρώτη γυναίκα υφηγήτρια της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών- με την πολύ ενδιαφέρουσα μελέτη της "Ο θεσμός της συνεργασίας των μαθητών ως μέσον κοινωνικής αγωγής" και γίνεται Εκπαιδευτικός Σύμβουλος.

Το πέρασμά της από το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο συνδέεται με τη βελτίωση του διδακτικού βιβλίου, την ενίσχυση του Οργανισμού Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων (μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Οργανισμού από την ίδρυσή του το 1937 έως το 1942), την εισήγηση για τη σύνταξη κρατικής γραμματικής της κοινής δημοτικής και την ανάθεση της προεδρίας της συντακτικής επιτροπής στο Μανόλη Τριανταφυλλίδη (1939). Ως εκπρόσωπος του Υπουργείου Παιδείας στο Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας συνέβαλε στην οργάνωση της "Σχολικής ώρας" και πέτυχε να θεοπιστούν για πρώτη φορά στην Ελλάδα σχολικές εκπομπές του Υπουργείου Παιδείας που οργάνωσε και επόπτευε η ίδια ως τη λήξη του πολέμου 1940-41.²⁰ Στη σχολική ραδιοφωνία θα προσφέρει και πάλι τις υπηρεσίες της την περίοδο 1965-66 ως αντιπρόεδρος της ομώνυμης επιτροπής του Υπουργείου Παιδείας.

Για τη δράση της στην Κατοχή και τη συμμετοχή της στην Εθνική Αντίσταση απολύεται το 1946 με το 9ο ψήφισμα και ένα χρόνο μετά της αφαιρείται από το Πανεπιστήμιο και ο τίτλος της Υφηγέτριας.²¹ Το 1952 επανέρχεται στη δημόσια υπηρεσία αλλά της απαγορεύεται να μετέχει στο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο (1953-1960). Το 1963 γίνεται Αντιπρόεδρος του Ανώτατου Εκπαιδευτικού Συμβουλίου και καθηγήτρια στο Διδασκαλείο της Μέσης Εκπαίδευσης.

Στα χρόνια της απόλυσης και της απομάκρυνσής της από την υπηρεσία η Σοφία Γεδεών δε σταματά να εργάζεται και να προσφέρει. Δεν ολισθαίνει στην απομόνωση και την απραξία. Ο χώρος των δραστηριοτήτων της διευρύνεται και η εργασία της αποκτά διαστάσεις ευρύτερα κοινωνικές²². Αρθρογραφεί στα περιοδικά *Παιδεία*, *Παιδεία και Ζωή*, *Μπέρα και Παιδί*, παραδίδει μαθήματα στο Μορφωτικό Σύλλογο *Αθήναιον*, ασκεί συμβουλευτικό έργο για γονείς στον ιατροπαιδαγωγικό σταθμό του παραπάνω Συλλόγου, διδάσκει στη Σχολή Κοινωνικής Πρόνοιας της Χ.Ε.Ν., στη Σχολή Μαιών του Μαιευτηρίου Μαρτίκα Ηλιάδη (1956-1968), σε σεμινάρια του Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας (από το 1952), και αλλού.

Το 1955 εκλέγεται καθηγήτρια της Ψυχολογίας στην Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς, όπου ιδρύει και Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας (1960). Το 1967 η δικτατορία τη θέτει σε διαθεσιμότητα και την απολύει από τη Βιομηχανική Σχολή. Ας σημειωθεί ότι αυτή είναι η πέμπτη και τελευταία απόλυσή της.

Η δράση της στη δεκαετία του 1960 θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι εκφράζει και αποτυπώνει με τον πιο εύγλωττο τρόπο τον πολυπράγμονα χαρακτήρα της προσωπικότητάς της. Μια ζωντανή συνείδηση και ένα κοφτερό μυαλό που κινείται σε πολλά επίπεδα: επιστημονικά, κοινωνικά, εκπαιδευτικά. Αναφέρω ενδεικτικά λίγες από τις δραστηριότητές της : Ιδρυτικό μέλος και πρώτη Πρόεδρος του "Συλλόγου Ελλήνων Ψυχολόγων" (1963-1968), ιδρυτικό μέλος της "Εταιρείας Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχιατρικής του Παιδιού", ιδρυτικό μέλος της "Ελληνικής Εθνικής Ενώσεως κατά της Επιληψίας", ιδρυτικό μέλος και Αντιπρόεδρος του "Συνδέσμου Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος", Αντιπρόεδρος του "Ανωτάτου Εκπαιδευτικού Συμβουλίου", μέλος του "Διεθνούς Συλλόγου Ψυχολόγων", κ.ά. Παίρνει μέρος σε διεθνή συνέ-

δρια, σεμινάρια και τιμάται με τον ταξιάρχη του Τάγματος Ευποιίας. (1964). Με τον κύκλο των επιγόνων του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964. Το ίδιο πάθος για εκδημοκρατισμό και ανανέωση του εκπαιδευτικού μας συστήματος (εισαγωγή της δημοτικής γλώσσας, συγγραφή νέων εγχειριδίων, επιμόρφωση καθηγητών και δασκάλων) τη διακρίνει και στη μεταπολίτευση, όταν με τον Ευ. Παπανούτσο και τον Αλ. Καρανικόλα εργάζεται και στηρίζει το μεταρρυθμιστικό έργο του Γ.Ράλλη (1976).²³ Διδάσκει στη ΣΕΛΜΕ (1977-1982)²⁴ και προσφέρει τις υπηρεσίες της ως Πρόεδρος του Ειδικού Γνωμοδοτικού Συμβουλίου Ψυχολόγων στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας (1980-81).

Τη δεκαετία του 1980 ασχολείται με τις Σχολές Μαθητείας του ΟΑΕΔ (1982-83) και μεταφέρει με τη δική της μοναδική σφραγίδα τις γνώσεις και την πολύτιμη πείρα της στην Ομάδα για το σχεδιασμό του Ενιαίου Πολυκλαδικού Λυκείου (1984-1987).²⁵

Επιστημονικό, ερευνητικό και συγγραφικό έργο

Το επιστημονικό και ερευνητικό έργο της Σ.Γεδεών αρχίζει με τον Ν.Εξαρχόπουλο στο Εργαστήριο Παιδαγωγικής (1924-25). Το συγγραφικό της -σύμφωνα με δική της μαρτυρία- εγκαινιάζεται τον Μάρτιο του 1926 με το επιστημονικό της πρωτόλειο "Η ύψωση της νοημοσύνης και η προσπάθεια του Γάλλου Binet", μια μικρή μελέτη σχετικά με τη νοημοσύνη και το βαθμό που μπορεί να την επηρεάσει ο παράγοντας της άσκησης. Δημοσιεύτηκε στο *Δελτίο του Ακαδημαϊκού Ομίλου της Φιλοσοφικής Σχολής* που είχαν ιδρύσει ανάμεσα σε άλλους ο Μάρκος Τσούρης, ο Δ.Ζακυθινός, ο Ι.Παναγιωτόπουλος, ο Τζουγανάτος.²⁶

Στην εισήγησή μου θα αναφερθώ μόνο στο επιστημονικό και συγγραφικό της έργο που καλύπτει την περίοδο 1930-1946 και συνδέεται με την παρουσία της στο Εργαστήριο, στο Π.Σ.Π.Α. και στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ειδικότερα, θα διαβάσω τους τίτλους των δημοσιευμάτων της αυτής της περιόδου, ακολουθώντας αυστηρά τη χρονολογική τους ένδειξη, με πολύ μικρά σχόλια σε ορισμένα από αυτά, και στη συνέχεια θα παρουσιάσω αναλυτικότερα την εργασία της με την οποία έγινε η πρώτη γυναίκα υφηνήτρια της Σχολής μας:

1. "Η ύψωση της νοημοσύνης και η προσπάθεια του Γάλλου Binet", στο *Δελτίον του Ακαδημαϊκού Ομίλου της Φιλοσοφικής Σχολής*, Αθήναι 1926.

2. "Παιδομετρία και Παιδαγωγική Στατιστική", (εναρκτήριο μάθημα στους μετεκπαιδευόμενους δασκάλους στο Πανεπιστήμιο), Απρίλιος 1930. "Το μάθημα είναι νέον, νυν διά πρώτην φοράν εισαγόμενον εν Ελλάδι" δηλώνει η συγγραφέας. Αξίζει να παραθέσω μια παράγραφο από την τελευταία σελίδα του δημοσιεύματός της:

«Παρ' ημίν, ένθα η εισαγωγή και των στοιχειωδεστών πειραματικών μεθόδων και παιδολογικών μετρήσεων εις τα διδασκαλεία εμφανίζεται μόνον υπό την μορφήν προσφάτων φιλοτίμων προτάσεων, και εφ' όσον παρά τας προσπάθειάς των αρμοδίων δεν έχει ακόμη πλήρως αποκτηθή ουδέ πανταχού τελείως

οργανωθεί η σχολιατρική υπηρεσία, είναι αναμφιβόλως λίαν πρόωρον να συζητήται η θέσπισις θεσμού ως του σχολικού ψυχολόγου... Τούτο έτι μάλλον καθιστά επιτακτικήν την ανάγκην της πρακτικής ψυχολογικής μορφώσεως των διδασκάλων...»

3. "Αναλογίαι του σωματικού πλάτους προς το ανάστημα κατά την περίοδον της αυξήσεως. Έρευνα επί Ελληνοπαίδων", Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών, 5, 1930, σ. 107.

4. "Παιδομετρικαί έρευναι εν Ελλάδι. Πορίσματα 41.170 σωματικών μετρήσεων επί παίδων των Αθηνών", Εργαστήριον Πειραματικής Παιδαγωγικής, Π.Α., Επιστημονικαί Εργασίαι εκδιδόμεναι υπό Ν.Ι.Εξαρχόπουλου και Σ.Μ.Γεδεών, τόμ. δεύτερος, Αθήναι 1930. Η έρευνα αυτή έγινε σε 4.500 παιδιά και εφήβους της περιοχής των Αθηνών. Οι μετρήσεις άρχισαν το 1924-25, όταν η Σ.Γεδεών ήταν βοηθός στο Εργαστήριον. Ας διαβάσουμε τα λόγια του ίδιου του Εξαρχόπουλου για τις έρευνες αυτές και για την επιστημονική εργασία της Σ.Γεδεών.

«Αι έρευναι αύται, δυσχερείς καθ'εαυτάς και εις άκρον επίπονοι, αποτελούσιν αναμφιβόλως τίτλον τιμής δια το ημέτερον Εργαστήριον και παρέχουσιν εις τους παρ'ημίν ασχολουμένους περί την σωματικήν εξέλιξιν του παιδός και ιδία περί την αγωγήν αυτού αφ' ενός μεν υπόδειγμα προς περαιτέρω συναφείς επιστημονικάς εργασίας και αφ'ετέρου πολύτιμον επικουρίαν προς ευδόκιμον διεξαγωγήν του παιδαγωγικού έργου.

Των ερευνών τούτων μετέσχεν ενεργώς η επιμελήτρια του Εργαστηρίου Σ.Μ.Γεδεών, αμέσως εποπεύσασα την διεξαγωγήν αυτών και εκτελέσασα μέγα πλήθος των γενομένων μετρήσεων ιδία χειρί. Εν τη εργασία δε ταύτη εφόδια είχεν ευσυνειδησίαν και γνώσιν των σχετικών επιστημονικών απαιτήσεων²⁷.»

Το βιβλίον αυτό με τις παρατηρήσεις του αποτέλεσε για αρκετά χρόνια μετά μέτρο σύγκρισης για το παιδί στην Κατοχή και μετά την Κατοχή.

5. α) "Διαφοραί κατά την σωματικήν ανάπτυξιν μεταξύ ευπόρων και απόρων Ελληνοπαίδων".

β) "Το παιδικόν παίγνιον". (Και τα δύο κείμενα δημοσιεύτηκαν στο βιβλίον *Γύρω από το παιδί*. Πράσινα Βιβλία Συλλόγου προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, αρ. 60. 1930, σ. 125-140.

6. "Das Spontane Verhalten des Erwachsenen zum Kinde in der Familie", Wien 1934. Περιλαμβάνεται και στο συλλογικό έργο *Kind und Familie*, Leipzig 1937, αγγλ. μτφρ. *The Child and his Family*, 1940.

7. "Versuch und Forschung in der Versuchsschule der Universität Athen" στο *Zeitschrift für Jugend Kunde Jahresband*, 5, 1935, 129 κ.ε. (Αντίτυπο υπάρχει στο Αρχείο Νεοελληνικής Εκπαίδευσης της Φιλοσοφικής Σχολής).

8. *Η ψυχολογία της διαγωγής και η έρευνα του παιδός*, Εν Αθήναις 1936.

9. *Ο θεσμός της συνεργασίας των μαθητών ως μέσον κοινωνικής αγωγής*, Εν Αθήναις 1937.

10. "Η διδασκαλία της Γραμματικής εν τη Α' τάξει του Γυμνασίου (διδα-

χθείσα ενότης: Ο Παρατατικός των βαρυτόνων ρημάτων της Μέσης Φωνής" στα Δημοσιεύματα του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Αθηνών, *Η Λειτουργία του Πειραματικού Σχολείου εν θεωρία και πράξει*, τόμ. τέταρτος, εκδ. οίκος Δημητράκου, Αθήναι 1937, σ. 315-328.

11. "Η παιδική ζηλοτυπία και μέτρα προς καταπολέμησιν αυτής", π. *Εκπαιδευτικά Χρονικά*, 1938.

12. "Αι μέθοδοι προς έρευναν της ψυχικής κληρονομικότητας", π. *Σχολική Υγιεινή*, 1940.

13. "Στοχασμοί περί της συμβολής του σχολείου εις την μόρφωσιν κριτικής συνειδήσεως", π. *Ερμής*, 20 Μαρτίου 1940, σσ. 440-441, έτος Κ', αρ.φ. 705, έτος Κ', αρ.φ. 706, 30 Μαρτίου 1940, σσ.450-451 ως αρ.φ. 708, 20 Απριλίου 1940, σ. 474-475.

14. *"Η κρίσις του πειράματος και η έρευνα του παιδός"*. Αθήναι 1945.

Αναλυτικότερη παρουσίαση της ερευνητικής εργασίας της Σ.Γεδεών
"Ο θεσμός της συνεργασίας των μαθητών ως μέσον κοινωνικής αγωγής".

Το βιβλίο αυτό της Σ.Γεδεών, καρπός τριετών ερευνών στο Π.Σ.Π.Α., αναφέρεται στο πρόβλημα της κοινωνικής διαπαιδαγώγησης των μαθητών με την κατάλληλη οργάνωση της διδακτικής εργασίας. Αλλά σύμφωνα με τη συγγραφέα,

"Δύναται να χρησιμεύσει και ως δείγμα του πώς πρέπει κατά τας νεωτάτας απαιτήσεις να δίδηται απόκρισις εις τα προβλήματα, τα οποία γεννά η πράξις της σχολικής αγωγής".²⁸

Η εργασία της εκτείνεται σε 216 σελίδες, διαρθρώνεται σε τέσσερα μέρη και αναφέρεται σε ένα και μόνο παράγοντα κοινωνικής αγωγής, την εργασία των μαθητών, όταν αυτή κατατείνει στην παραγωγή κοινού υπερατομικού έργου με τη μορφή της συνεργασίας. Προκρίνει τη μαθητική εργασία, και όχι π.χ. τα ομαδικά παιχνίδια, γιατί πιστεύει ότι πλεονεκτεί ως προς δύο σημεία: παρουσιάζει πολλά κοινά στοιχεία με τη δράση στην κοινωνία και απορρέει από τη διδασκαλία, που καταλαμβάνει τον περισσότερο χρόνο στο σχολείο.

Με βασική θέση την παιδαγωγική αρχή ότι η μόρφωση του κοινωνικού ανθρώπου πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος "του όλου έργου της αγωγής" οργανώνει την παιδαγωγική της έρευνα. Η Γεδεών δεν ταυτίζει την παραπάνω αρχή με ζητήματα φιλοσοφικής κοσμοθεωρίας ή πολιτικής και κοινωνικής ιδεολογίας.²⁹ Αντίθετα, αντιλαμβάνεται την κοινωνική αγωγή α) "ως μορφούσαν δύναμιν, απευθυνομένην προς το κατ'εξοχήν ανθρώπινον, το υπάρχον εν εκάστω παιδί, το αποτελούν και την βάσιν της εν αυτώ ηθικής ζωής, εφ'όσον ηθικαί αρεταί δεν δύνανται να νοηθώσι πέραν των μεταξύ των ανθρώπων σχέσεων" και β) ως απαραίτητη προϋπόθεση για την πραγμάτωση τόσο του εθνικού ιδανικού όσο και του ιδανικού της διεθνούς συνεργασίας και της απάμβλυνσης ορισμένων ιδιαίτερων ψυχικών μας προδιαθέσεων.³⁰

Επιλέγει την *αναλυτική, περιγραφική ή φαινομενολογική μέθοδο* για τη συστηματική έρευνα των διαφόρων εκδηλώσεων της σχολικής κοινωνικής ζωής, την περιγραφή των τυπικών μορφών συνεργασίας και την ανάλυση των ψυχολογικών συνθηκών κάτω από τις οποίες ασκείται η συνεργασία.

Διερευνά, δηλαδή, σε ποιο βαθμό εκδηλώνονται οι κοινωνικές διαθέσεις του μαθητή κατά τη δημιουργία του κοινού έργου, από ποιούς συντελεστές εξαρτάται η κατεύθυνση την οποία είναι δυνατόν να πάρουν αυτές και, τέλος, ποιοί είναι οι ψυχολογικοί-κοινωνικοί όροι μιας τέτοιας δημιουργίας. Ως μέσο ερευνητικά χρησιμοποίησε την άμεση παρατήρηση, το ερωτηματολόγιο και τη συστηματική απογραφή. Με την άμεση παρατήρηση και καταγραφή του υλικού, που έγινε ημερολογιακά και κατά χρονολογική σειρά σε κινητά φύλλα, πέτυχε τη συστηματική καταγραφή των δεδομένων. Το περιεχόμενο του ημερολογίου περιλάμβανε α) τη ζωή και την εργασία των μαθητικών ομάδων στο σχολείο, και σε όλες τις άλλες εκδηλώσεις τους μέσα στο σχολείο, β) τις αυθόρμητες ή κατάλληλα προκαλούμενες αφηγήσεις των μαθητών που αναφέρονταν στη διεξαγωγή της ομαδικής εργασίας, γ) την καταχώρηση των συνομιλιών της με συναδέλφους σχετικά με το πρόβλημα της κοινωνικής αγωγής. Η ερευνήτρια στη συνέχεια ανέλυσε ποιοτικά το παραπάνω υλικό και κατάρτισε μικρούς στατιστικούς πίνακες. Με ερωτηματολόγιο συνέλεξε τις απόψεις και κρίσεις των μαθητών για την ομαδική και ατομική εργασία, τις οποίες επεξεργάστηκε στη συνέχεια στατιστικά.

Τέλος ως επικουρικό επιστημονικό μέσο για τη συναγωγή του υλικού χρησιμοποίησε τη συστηματική απογραφή όλων των θεμάτων που ανελάμβαναν οι μαθητές για επεξεργασία. Γι' αυτό το σκοπό είχε ειδικούς καταλόγους για κάθε μάθημα και τάξη: τα βιβλία απογραφής των εργασιών.

Η παιδαγωγική έρευνα της Σ. Γεδεών, εξήντα χρόνια μετά, όχι μόνον αντέχει στη σύγχρονη επιστημονική κριτική, αλλά αποτελεί για τους νεότερους ερευνητές ένα δείγμα έγκυρο και αξιόπιστο για το πώς πρέπει να δίνονται οι απαντήσεις στα προβλήματα που γεννά η πράξη της σχολικής αγωγής χωρίς να προδίδεται η επιστημονική σκέψη και αντικειμενική έρευνα.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΣΤΡΙΦΤΟΥ-ΚΡΙΑΡΑ

Η Αικ. Στριφτού-Κριαρά γεννήθηκε στην Αθήνα το 1909. Μετά τις εγκύκλιες σπουδές της εγγράφεται το 1924³¹ στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 1929 παίρνει το επαγγελματικό παιδαγωγικό ενδεικτικό από το Πανεπιστήμιο Αθηνών και το 1930 το πτυχίο της Φιλοσοφικής Σχολής με άριστα³². Το 1931 διορίζεται βοηθός του Εργαστηρίου Πειραματικής Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Αθηνών με διευθυντή τον Ν. Εξαρχόπουλο και το 1933 τη βρίσκουμε επιμελήτρια του Εργαστηρίου. Στη θέση αυτή θα παραμείνει, εάν εξαιρέσουμε, όπως θα δούμε πιο κάτω, τα διαστήματα των διώξεών της, ως το 1952, χρονιά που παραιτείται για οικογενειακούς λόγους.

Ως το 1936 διδάσκει σε φροντιστήρια φοιτητών του τρίτου και τετάρτου έτους της Φιλοσοφικής το αντικείμενο "Εισαγωγή στις μεθόδους της παιδαγωγικής και ψυχολογικής έρευνας", επιμελείται, με τη βοήθεια των τότε βοηθών του Εργαστηρίου Ν. Βοστανζή και Ν. Μελανίτη, σύμφωνα με τη γραπτή μαρτυρία του Διευθυντή του Πειραματικού Σχολείου Δ. Λεγάκι, την εκτύπωση του Α' και Β' τόμου των Δημοσιευμάτων του Πειραματικού Σχολείου³³ και μετέχει στις δύο, από τις έξι, μόνιμες επιτροπές του Πειραματικού Σχολείου: α)

στην επί των εργαστηρίων, σχολικού μουσείου, επιστημονικής βιβλιοθήκης, μαθητικής βιβλιοθήκης, εξευρέσεως χώρου διά τα διαλείμματα των μαθητών και επί της εποπτείας του σχολικού κήπου και β) στην επί των έργων σωματικής και ψυχικής εξετάσεως των παιδών. Οι επιτροπές αυτές συνεδριάζουν μια φορά κάθε δεκαπέντε μέρες.³⁴ Τέλος δεχόταν ξένους επισκέπτες καθηγητές και τους ενημέρωνε προφορικά και γραπτά για τις εργασίες του Εργαστηρίου και για τη λειτουργία και τις δραστηριότητες του Πειραματικού Σχολείου.³⁵

Το 1936-37 η Αικ. Στριφτού-Κριαρά σπουδάζει με υποτροφία Humboldt Παιδαγωγική και Ψυχολογία στα Πανεπιστήμια του Βερολίνου, Μονάχου και Ιένας.³⁶ Το 1937 αναγκάζεται να διακόψει την υποτροφία της για οικογενειακούς λόγους, αλλά ο Ν.Εξαρχόπουλος -παρά τις διαβεβαιώσεις που της είχε δώσει- δεν της επιτρέπει να φύγει και πάλι για το εξωτερικό την επόμενη χρονιά. Τελικά της δίνει την άδεια να φύγει για τη Γαλλία το 1939, αλλά ο πόλεμος που έρχεται την αναγκάζει να γυρίσει πίσω.³⁷

Το 1938 αναγορεύεται διδακτόρισα της Φιλοσοφικής Σχολής με άριστα.³⁸ Από το 1940 διδάσκει στους μετεκπαιδευόμενους δασκάλους στο Πανεπιστήμιο Αθηνών το μάθημα της "Παιδομετρίας και Παιδαγωγικής Στατιστικής". Στη διάρκεια της Κατοχής η Αικ. Στριφτού-Κριαρά παίρνει μέρος στην Εθνική Αντίσταση, συλλαμβάνεται από τους Γερμανούς και κρατείται στο στρατόπεδο Χαϊδαρίου το 1944.³⁹

Μετά την απελευθέρωση διώκεται για τη δράση και τις ιδέες της με δυσμενείς μεταθέσεις στις οποίες πρωτοστατεί ο Ν.Εξαρχόπουλος. Ο Ν.Εξαρχόπουλος κατά τη διάρκεια της Κατοχής δε μίλησε, δεν αντέδρασε...Μετά όμως άλλαξε στάση και τακτική. Κατά την πρωτανεία Πολίτη τη μεταθέτει στο Πρωτόκολλο του Πανεπιστημίου εντελώς παρατύπως. Η Αικ. Στριφτού-Κριαρά εμφανίζεται στη νέα της θέση μόνο και μόνο για να δηλώσει την άρνησή της να υπηρετήσει σ'αυτή, αφού η μετακίνησή της υπήρξε παράνομη.⁴⁰ Σε ομιλία του ο Εμμ. Κριαράς αναφέρεται στο παραπάνω περιστατικό:

"Ο κάθε δημοτικιστής μπορούσε να χαρακτηριστεί «μαλλιαροκομμουνιστής». Δημοτικισμός και κομμουνισμός συχνά εσκεμμένα συγγέονταν. Μπορούσε να μετατεθεί αυθαίρετα (με αυθαίρετο έγγραφο πρωτανικό) από το Εργαστήριο Παιδαγωγικής στην υπηρεσία Πρωτοκόλλου του Πανεπιστημίου. Η παθούσα, καθό απύσα, μαρτυρεί δι'εμού παρόντος".⁴¹

Αργότερα, επί Κυβερνήσεως Βούλγαρη, υπουργός Παιδείας γίνεται ο καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών Δ.Μπαλάνος (Ανοιξη του 1945), ο οποίος στην προσπάθειά του να αποκαταστήσει την Αικ.Στριφτού-Κριαρά της αναθέτει χρέη γραμματέα στην Επιτροπή του Υπουργείου για τους δοσίλογους καθηγητές.⁴² Η πλήρης αποκατάστασή της έγινε τελικά με απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Από το 1947-48 παρακολουθεί στο Παρίσι μαθήματα σχετικά με την οργάνωση κέντρων επιλογής και επαγγελματικού προσανατολισμού. Το 1948 διορίζεται καθηγήτρια της ψυχοτεχνικής και ψυχοφυσιολογίας της εργασίας στην Ανωτέρα Βιομηχανική Σχολή Αθηνών, όπου δίδαξε μέχρι το 1952, ενώ παράλληλα εργάζεται και στο Εργαστήριο Παιδαγωγικής. Το 1949 το ΙΚΑ της αναθέτει την οργάνω-

νωση και διεξαγωγή ψυχολογικής επιλογής για την πρόσληψη χειριστριών διατρητικών μηχανών.⁴³ Το 1956 διορίζεται μόνιμη καθηγήτρια στην έκτακτη αυτοτελή έδρα Ψυχοτεχνικής στην Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Θεσσαλονίκης και το 1962 γίνεται τακτική καθηγήτρια στην ίδια έδρα. Το 1966 διδάσκει για ένα μικρό χρονικό διάστημα στο Διδασκαλείο της Μέσης Εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με έρευνα που έκανα στο Αρχείο του Διδασκαλείου η καθηγήτρια Αικατερίνη Κριαρά διδάσκει εκεί από τον Απρίλιο του 1966 μέχρι τον Ιούνιο του ίδιου έτους το αντικείμενο "Αι νεώτεροι κατευθύνσεις εις την Ψυχολογίαν και Ιστορίαν της Παιδαγωγικής". Το 1971 αντιδρώντας στο καθεστώς της δικτατορίας και εκφράζοντας έμπρακτα τη διαμαρτυρία της για την απόλυση του συζύγου της, καθηγητή Εμμ.Κριαρά, από τη θέση του στο Πανεπιστήμιο (1968), υποβάλλει παραίτηση από τα πανεπιστημιακά της καθήκοντα. Στη μεταπολίτευση (1974) επανέρχεται στην θέση της αυτοδικαίως με συντακτική πράξη, αλλά υποβάλλει παραίτηση, επειδή εν τω μεταξύ έχει καταληφθεί από το όριο ηλικίας. Σήμερα είναι ομότιμη καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Η Αικ. Στριφτού-Κριαρά έλαβε μέρος σε διεθνή συνέδρια και είναι μέλος της Διεθνούς Εταιρίας Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας.

Συγγραφικό και επιστημονικό έργο

Η συγγραφική και επιστημονική δραστηριότητα της Αικ.Στριφτού-Κριαρά υπήρξε μεγάλη. Αρχίζει το 1933 και συνεχίζεται ως σήμερα. Έγραψε μελέτες και δημοσίευσε έρευνες και άρθρα που αναφέρονται σε θέματα παιδαγωγικής, γενικής ψυχολογίας, ψυχολογίας εφαρμοσμένης στην εργασία, επαγγελματικού προσανατολισμού.

Θα αναφέρω εδώ μόνο τα δημοσιεύματα που καλύπτουν την περίοδο 1933-1952, περίοδο που συνεργάζεται με το Εργαστήριο Παιδαγωγικής, ακολουθώντας τη χρονολογική τους ένδειξη, όπως και στην περίπτωση της Σοφίας Γεδεών.

1. "Μέτρα εφαρμοζόμενα εν τω Πειραματικώ Σχολείω του Πανεπιστημίου Αθηνών προς διάγνωσιν της σωματικής και ψυχικής καταστάσεως των μαθητών" στα Δημοσιεύματα του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Αθηνών, *Η Λειτουργία του Πειραματικού Σχολείου κατά τα έτη 1929-30 και 1930-31*, τόμ. πρώτος, εκδ.οίκος Δημητράκου, Αθήναι 1933, σσ.81-169.

2. "Υποχρεώσεις του σχολείου και της οικογενείας απέναντι της ατομικότητας των παιδών". Η εργασία αυτή δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο περιοδικό *Εκπαιδευτικά Χρονικά* (1935), ανατυπώθηκε στη συνέχεια σε ξεχωριστό τεύχος και τέλος περιλαμβάνεται και στα Δημοσιεύματα του Πειραματικού Σχολείου, *Η Λειτουργία του Πειραματικού Σχολείου εν θεωρία και πράξει*, τόμ. πέμπτος, εκδ. Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων των μαθητών του Π.Σ.Π.Α., εν Αθήναις 1937, σσ.245-263.

3. "JugendKunde und pädagogische Psychologie in Griechenland. Wissenschaftliche Arbeiten des Laboratoriums für experimentelle Pädagogik der Universität zu Athen" στο *Zeitschrift für JugendKunde Jahresband*, 5, 1935, σσ.126 κ.ε.

4. "Ο ατομικός φάκελλος των μαθητών, Σημασία, Ψυχολογική ανάλυσις, χρησιμοποίησις των εν αυτώ στοιχείων", στα Δημοσιεύματα του Πειραματικού Σχολείου του Π.Α., τόμ.Γ', εκδ.Δημητράκου, Αθήνα 1936, σσ.42-89.

5. *Συμβολή εις την έρευναν της ατομικότητας των μονογενών παιδων*, Αθήνα 1938.

6. Ν.Εξαρχόπουλος-Αικ. Στριφτού, "Η ατομικότης των πρωτοτόκων παιδων", Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών, 14, 1939, σσ.186 κ.ε.

7. "Η σημασία του οικογενειακού περιβάλλοντος διά την πνευματικήν εξέλιξιν του παιδός", ανακοινώθηκε από τον ακαδημαϊκό Ν. Εξαρχόπουλο στη συνεδρία της Ακαδημίας Αθηνών της 11ης Ιουνίου 1942 (πρώτη δημοσίευση Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών, τόμ. 13, αρ.2) -βλ. επίσης Αικ.Στριφτού-Κριαρά *Ψυχολογικά και Παιδαγωγικά Μελετήματα και Άρθρα*, Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 150-158.

8. "Παιδεία και Δημοτικισμός. Η δημοτική γλώσσα στην επιστήμη". (Πρώτη δημοσίευση εφ. *Πρωία*, 15.6.1943) και Στριφτού-Κριαρά, ό.π. σσ. 243-246.

9. "Το παραστρατημένο παιδί" (πρώτη δημοσίευση, π. *Ελεύθερα Γράμματα*, 31.8.45) και Στριφτού-Κριαρά, ό.π., σσ. 286-291.

10. "Η μόρφωση στη γυναίκα" (πρώτη δημοσίευση, π.*Ελληνίς*, αρ.7, Σεπτ. 1946) και Στριφτού-Κριαρά, ό.π., σ.247-251.

11. "Les Etablissements Pédagogiques de l' Université d' Athènes et leur activité", (πρώτη δημοσίευση, π.*Pour l'ère nouvelle*, αρ.5. Ιούν. 1946) και ό.π., σ. 313-319.

12. "Η παιδαγωγική κίνηση στη σημερινή Γαλλία" (πρώτη δημοσίευση εφ. *Μάχη*, 21.4.1946) και ό.π., σσ. 320-322.

13. "Les enfants uniques" (πρώτη δημοσίευση στο π. *L'Ecole Nouvelle Française* αρ. 6-7. Μάρτ.-Απρ. 1947, σσ. 114-5) και ό.π., σσ. 292-294.

14. "Ο Henri Wallon και το έργο του" (πρώτη δημοσίευση στο π. *Παιδεία*, αρ. 6, 15.3.1947, σσ. 313-317) και ό.π., σσ. 327-333.

15. "Ο θεσμός του σχολικού ψυχολόγου στη Γαλλία" (πρώτη δημοσίευση στο π. *Παιδεία*, τχ. 23/24, 15.9.1948, σσ. 359-364) και ό.π., σσ. 334-341.

16. "Μεθοδολογία στην Ψυχολογία του εφήβου", πρώτη δημοσίευση π. *Παιδεία*, τχ. 16-17, 15.1.1948, σσ.3-10, 54-60) και ό.π., σσ. 101-119.

17. "Ψυχική ήβη στα κορίτσια και η σημασία του οικογενειακού περιβάλλοντος" (πρώτη δημοσίευση π. *Παιδεία*, τχ. 37,38,39,1949,σσ. 389-397, 435-442, 495-503) και ό.π., σσ. 120-149.

18. "Η επαγγελματική επιλογή και συναφή προβλήματα"(πρώτη δημοσίευση, εφ. *Η κοινωνική ασφάλις*, αρ.47, Απρίλιος 1950) και ό.π., σσ. 295-298.

19. "Ο ρόλος του σχολείου στον επαγγελματικό προσανατολισμό των νέων" (πρώτη δημοσίευση π. *Παιδεία*, τχ. 55, 15.4.1951, σσ.147-152) και ό.π., σσ. 185-191.

Αναλυτικότερη παρουσίαση του μελετήματός της
*"Μέτρα εφαρμοζόμενα εν τω Πειραματικώ Σχολείω του Πανεπιστημίου Αθηνών
 προς διάγνωσιν της ατομικότητας των μαθητών"*.

Η συγγραφέας στο μελέτημα της, αυτό που εκτείνεται σε 80 σελίδες, παρουσιάζει αναλυτικά τα μέτρα που εφαρμόστηκαν στο Πειραματικό Σχολείο

για τη διάγνωση της σωματικής και ψυχικής κατάστασης των μαθητών, την οποία θεωρεί ως ύψιστη υποχρέωση του σχολείου, σύμφωνα με τις αρχές της επιστημονικής παιδαγωγικής.

Το πρώτο μέρος της εργασίας (σσ. 81-118) αναφέρεται στη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για τη μελέτη της σωματικής και ψυχικής κατάστασης των μαθητών.

A. Ειδικότερα για την παρακολούθηση της σωματικής κατάστασης των μαθητών χρησιμοποιήθηκαν α) ανατομικές μετρήσεις (μετρήσεις του μήκους του σώματος με το ανθρωπόμετρο, μετρήσεις του βάρους και του θώρακα), β) φυσιολογικές μετρήσεις (μέτρηση ζωτικής χωρητικότητας με αερόμετρο, μυϊκής ισχύος, εξετάσεις ακοής και όρασης). Για την αχρωματοψία χρησιμοποιήθηκαν οι πίνακες Stilling. Στη συνέχεια ερμηνεύθηκαν τα αριθμητικά δεδομένα.

B. Η Αικ. Στριφτού-Κριαρά ασχολείται στο δεύτερο τμήμα του πρώτου μέρους με τα επιστημονικά μέσα που επιλέχθηκαν για την παρακολούθηση της νοητικής και λοιπής ψυχικής κατάστασης των μαθητών. Στις τυχαίες και χωρίς σύστημα παρατηρήσεις αντιπαρατάσσουν: 1. Την κατάταξη των μαθητών κάθε τάξης σε σειρά ανάλογα με τη νοημοσύνη τους με βάση την ατομική κρίση του δασκάλου. 2. Τις μετρήσεις της νοημοσύνης με την κλίμακα Binet-Simon, προσαρμοσμένη στην ελληνική πραγματικότητα. 3. Τους ελεύθερους χαρακτηρισμούς των μαθητών από τους δασκάλους. 4. Τα αναλυτικά ψυχογραφήματα ή δελτία ατομικότητας. Η συγγραφέας αναλύει σύντομα καθένα από τα μέτρα αυτά.

Το δεύτερο μέρος του δημοσιεύματος (σσ. 118-169) περιλαμβάνει δείγματα ελεύθερων χαρακτηρισμών, αποσπάσματα από ψυχογραφήματα και ορισμένες από τις παρατηρήσεις των μετεκπαιδευόμενων δασκάλων, αν και, όπως επισημαίνεται, οι παρατηρήσεις είναι ατελείς.

Η πρώτη αυτή επιστημονική δημοσίευση της Αικ. Στριφτού-Κριαρά δεν αποκαλύπτει μόνο το εύρος της δραστηριότητας του Εργαστηρίου και του Πειραματικού Σχολείου, αλλά δικαιολογεί και την πολύ θετική αξιολόγηση της εργασίας της από τον Διευθυντή του Σχολείου Α.Γ.Λεγάκι.

Σύντομες γενικές επισημάνσεις

Από όσα εκθέσαμε θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ζωή των δύο γυναικών και η δράση τους, *mutatis mutandis*, παρουσιάζει πολλά κοινά σημεία. Βίοι παράλληλοι. Σπουδάζουν και οι δύο στη Φιλοσοφική Σχολή, από την οποία αποφοιτούν με άριστα. Συνεργάζονται με τον Ν.Εξαρχόπουλο ως βοηθοί και επιμελήτριες. Μετεκπαιδεύονται στο εξωτερικό. Διδάσκουν στους μετεκπαιδευόμενους δασκάλους στο Πανεπιστήμιο και στους φοιτητές της Φιλοσοφικής Σχολής. Οι έρευνές τους -αυτή την περίοδο- κυρίως παιδολογικές και η συγγραφική τους δραστηριότητα μεγάλη. Και οι δύο γίνονται καθηγήτριες στην Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή και παίρνουν μέρος με εισηγήσεις σε διεθνή συνέδρια.

Κοινά σημεία παρουσιάζει επίσης και η ιδεολογική τους πορεία. Παίρνουν μέρος στην Εθνική Αντίσταση, διώκονται για τα φρονήματά τους, εντάσσονται

στον Εκπαιδευτικό Δημοτικισμό και αρθρογραφούν σε σφημερίδες και περιοδικά.

Οι διαφορές τους, όπως η ευρύτερη συμμετοχή της Σ.Γεδεών στην ίδρυση Επιστημονικών Συλλόγων και ενεργητική της ανάμειξη σε θέματα εκπαιδευτικής πολιτικής, δεν οφείλεται μόνο στο γεγονός ότι η Σ.Γεδεών ζει συνεχώς στο κέντρο των εξελίξεων, αλλά κυρίως στη φύση του χαρακτήρα τους.

Κυρίες και κύριοι,

Ο χώρος με προκαλεί να κλείσω την ομιλία μου επαναλαμβάνοντας όσα είχε πει το 1986 η Σ.Γεδεών, που πιστεύω ότι εκφράζουν τα αισθήματα και της Αικ.Στριφτού-Κριαρά.

Εδώ, σ'αυτές τις γειτονίες, κυριαρχεί η *alma mater* που στις αίθουσές της πέρασα τα φοιτητικά μου χρόνια. Λίγο πιο πάνω, η θέση όπου η παλιά εγκατάσταση του Εργαστηρίου Πειραματικής Παιδαγωγικής και ψηλά το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών. Από δω, από αυτή την περιοχή της πόλης μας ξεκίνησε και η επιστημονική και η εκπαιδευτική μου σταδιοδρομία.⁴⁴

Σημειώσεις

1. Αξίζει να ανφέρουμε ότι η πρώτη δημοσίευση της Σ. Γεδεών έγινε το 1926, και η τελευταία το 1987 βλ. το κεφ. Β' με τίτλο "Οι ανάγκες των ανθρώπων ως κίνητρα συμπεριφοράς" και το κεφ. Η' "Μηχανισμοί και μέσα επηρεασμού ατόμων και κοινωνικών συνόλων" στο βιβλίο για την τρίτη τάξη του ΕΠΛ Προβλήματα της κοινωνίας του ανθρώπου, ΟΕΒΔ, Αθήνα 1987, σσ. 37-75 και 255-291 αντίστοιχα. Ανάλογη χρονική περίοδο καλύπτει και η συγγραφική δραστηριότητα της Αικ. Στριφτού-Κριαρά. Το πρώτο της δημοσίευμα "Μέτρα εφαρμοζόμενα εν τω Πειραματικώ Σχολείω προς διάγνωσιν της σωματικής και ψυχικής καταστάσεως των μαθητών" τυπώνεται το 1932 και εκδίδεται το 1933 στα Δημοσιεύματα του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Αθηνών, *Η Λειτουργία του Πειραματικού Σχολείου κατά τα έτη 1929-1930 και 1930-1931*, τόμος Α', εκδ. οίκος Δημητράκου, Αθήναι 1933, σσ.81-169 και το τελευταίο της "Ο Friedrich Ratzel και τα απομνημονεύματα της νεότητάς του" στο Θαλλώ, περιοδική έκδοση του Συνδέσμου Φιλολόγων Νομού Χανίων, τχ. 8, Χανιά, καλοκαίρι 1996, σ.41-45.

2. Ενδεικτικά σημειώνω ότι μια από τις πρώτες εργασίες της Σ. Γεδεών ανακοινώνεται στην Ακαδημία Αθηνών το 1930, βλ. "Αναλογίαι του σωματικού πλάτους προς το ανάστημα κατά την περίοδον της αυξήσεως", έρευνα επί Ελληνοπαίδων, Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών, 5, 1930, σ.107, ενώ λίγα χρόνια αργότερα (1937) είναι η πρώτη γυναίκα που αναγορεύεται υφηγήτρια της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, βλ. Εκλογή Γεδεών, Πρακτικά Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών 1937.

3. Από το 1993 λειτουργεί στον Τομέα Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών το Αρχείο Νεοελληνικής Εκπαίδευσης (υπεύθυνη: η αν. καθηγήτρια Αλ.Λαμπράκη-Παγανού).

4. Ευχαριστίες οφείλω και στο σεβαστό Δάσκαλο Εμμανουήλ Κριαρά για το φωτογραφικό υλικό που μου έστειλε, αλλά κυρίως για τις φορτωμένες από μνήμες και βιώματα συμπληρωματικές διευκρινίσεις του.

5. Το Εργαστήριο άρχισε τη λειτουργία του το ακαδημαϊκό έτος 1922-23 και το Π.Σ.Π.Α. το 1929. Βλ. ιδρυτικό νόμο 4376/1929.

6. Αναφέρομαι εδώ στην έντονη επιθυμία που ο Ν. Εξαρχόπουλος διατύπωσε κατά την πρώτη συνεδρίαση των καθηγητών του Π.Σ.Π.Α. "Εκ της εργασίας του Σχολείου τούτου θα εξαρτηθεί η επιστημονική μου τιμή. Δε λέγω το επιστημονικό μου μέλλον, διότι τούτο έπαυσε πλέον να με απασχολή". Βλ. Πρακτικά Εποπτείας.

7. Βλ. κοινές δημοσιεύσεις. Για την αξιολόγηση του επιστημονικού έργου της Σ.Γεδεών παραθέτω ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα από προλογικό σημείωμα του Ν.Εξαρχόπουλου. "Η συγγραφέας...καταλαμβάνει δια της συγγραφής θέσιν μεταξύ των παρ'ημίν επιστημόνων, των ολίγων δυστυχώς ακόμη, οίτινες δεν κενολογούσι περί παιδός, οδηγόν έχοντες την φαντασίαν και το συναίσθημα αυτών, αλλ'επιζητούσι να παράσχωσι πιστήν εικόνα της σωματικής και ψυχικής εξελίξεως του Ελληνόπαιδος, ακολουθούντες την ακανθώδη οδόν της συστηματικής παρατηρήσεως και του Πειράματος". Βλ. Παιδομετρικά έρευναι εν Ελλάδι. Αξιομνημόνευτο είναι επίσης το γεγονός ότι στις 18 δημοσιεύσεις και ανακοινώσεις που παραθέτει ο Ν. Εξαρχόπουλος στο *Rapport sur les recherches scientifiques du Laboratoire de Pédagogie Expérimentale de l'Université d'Athènes pendant les années 1923-1933*, Ακαδημία Αθηνών, Συνεδρία της 1ης Φεβρουαρίου 1934, 9, σσ.38-44, τέσσερις εργασίες είναι της Σ.Γεδεών και δύο της Αικ.Στριφτού-Κριαρά, ενώ στο *Επιστημονικά Έρευναι γινόμεναι εν τω Εργαστηρίω Πειρ. Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Αθηνών κατά τα έτη 1923-1938*, εν Αθήναις 1938, σσ.9-14, δώδεκα από τα δημοσιεύματα ανήκουν στη Σ.Γεδεών και την Αικ.Στριφτού-Κριαρά.

8. Ενδεικτικά αναφέρω ορισμένες από τις εργασίες τους. Βλ. 1. Φωτεινή Δ.Ψαλλίδα, Η πνευματική εξέλιξις των παιδων κατά τα έτη της φοιτήσεως αυτών εις το σχολείον, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας, αρ.1, εν Αθήναις 1952 (Διδακτορική Διατριβή). 2. Σ. Καλλιάρδας-Φ. Ψαλλίδα, Εισαγωγή εις την Χαρακτηριολογίαν του Ernest Kretschmer και ψυχοσωματική έρευνα σχετική προς αυτήν, Αθήναι 1950. 3. ΕΠΠ, Επιστημονικά Έρευναι (1949-1956) εν Αθήναις 1957. Εάν εξαιρέσουμε την εργασία του Ι.Σ.Μαρκαντώνη, βοηθού τότε του Εργαστηρίου, που αναφέρεται στο πρωτόκολλο εξέτασης μαθητή της ΣΤ' Δημοτικού με βάση τα κριτήρια ανάπτυξης της Η.Hetzer (σσ.87-96) η έκδοση είναι αφιερωμένη στο προϊόν της επιστημονικής εργασίας των Φ.Ψαλλίδα και Μ.Τενεζάκη. 4. Μαρία Τενεζάκη, *Συμβολή εις την έρευναν των διαφερόντων των Ελληνοπαιδων*, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας, αρ. 2, εν Αθήναις 1953 (Διδακτορική Διατριβή).

9. Ο πατέρας της υπήρξε επίσης Δ/ντης του επίσημου δημοσιογραφικού οργάνου Εκκλησιαστική Αλήθεια, δάσκαλος στην Αθήνα στο Λύκειο Αντωνιάδη και Ακαδημαϊκός. "Οι δεσποτάδες του Πατριαρχείου, οι πιο έξοχοι άνθρωποι του Φαναριού και περαστικοί ξένοι βυζαντινολόγοι και άλλες διεθνείς πνευματικές κορυφές ήταν οι τακτικοί επισκέπτες και φίλοι στο σπίτι του Μανουήλ Γεδεών... Στις κοσμικές πατρικές συγκεντρώσεις έπαιρνε μέρος σε σκληρά ματς ταβλιού με αντίπαλο το νομό της και μητροπολίτη τότε, Πατριάρχη ύστερα Ιωακείμ Γ."... Βλ. Χ. Γ-ς "Σοφία Γεδεών: Μια χαλκέντερη Ελληνίδα-υφηγήτρια της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και διδάκτωρ της Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της Βιέννης, Εκπαιδευτική Σύμβουλος του Υπ.Παιδείας", π. *Η γυναίκα και το σπίτι*, έτος δεύτερον, φ. 33,25 Απρ.1951, Αθήνα, σ.28.

10. Η Σ.Γεδεών οπούδασε στο Ιωακείμειο Παρθεναγωγείο και στα Διδασκαλεία Ζάππειον και Εθνικόν της Πόλης. Βλ. Α.Γ.-Γ., "Σοφία Μ. Γεδεών", *Ελληνίς*, έτος 1, αρ.2, εν Αθήναις 1930, σ.30.

11. Βλ. Κώστας Μπαλάσκας, Η προσφορά της Σοφίας Γεδεών στην Εκπαίδευση, Π.Ε.Φ., *Σεμινάριο 7*, Εκπαιδευτικά Προβλήματα, αφιερωμένο στη Σοφία Μ.Γεδεών, Αθήνα 1986, σ.5.

12. Στην Αθήνα φοιτά πρώτα στο Β' Γυμνάσιο Θηλέων με απολυτήριο του οποίου εγγράφεται στη συνέχεια στη Φιλοσοφική Σχολή. Βλ. Χ.Γ-ς "Σοφία Γεδεών", ό.π., σ.28.
13. Η Σ.Γεδεών πήρε άριστα παμψηφεί, παρά το γεγονός, όπως μου είχε διηγηθεί, ότι αρκετοί καθηγητές ήταν αντιφεμινιστές. Βλ. Ευρετήριο Διδασκτόρων Πτυχιούχων και Προλυτών, βιβλίο Α' 1889-1930, Αρχείο Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών.
14. Το Υπουργείο Παιδείας με την πράξη 3213 μετά από γνώματευση του Επόπτη και του Διευθυντή τοποθέτησε στο Π.Σ.Π.Α. τη Σ.Γεδεών "μετατεθείσα εκ του εν Θεσσαλονίκη Γυμνασίου Θηλέων". Βλ. Δημοσιεύματα Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών, *Η Λειτουργία του Πειραματικού Σχολείου*, τόμ. τρίτος, εκδ. οίκος Δημητράκου, Αθήναι 1936, σ.4.
15. "Η δις Σοφία Γεδεών διατελούσα προ τριετίας εις εκπαιδευτικήν άδειαν εν Ευρώπη προς ευρυτέρας σπουδάς, δεν ανέλαβεν υπηρεσία εν τω Σχολείω κατά το σχολικόν τούτο έτος 1932-33". Τ.μ.
16. Ο Γ.Παπανδρέου αποφάσισε το 1930 να θέσει σε εφαρμογή το νόμο 3190 του 1924, ο οποίος δεν είχε ως τότε εφαρμοστεί. Το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, αφού έλαβε υπόψη μόνο τη γραπτή εξέταση όσων διαγωνίσθηκαν, υπέβαλε πίνακα προς τον υπουργό, ο οποίος ενέκρινε την αποστολή δύο θεολόγων, τεσσάρων μαθηματικών, επτά φυσικών και δεκατεσσάρων φιλόλογων. Ανάμεσά τους μόνο μία γυναίκα, η φιλόλογος Έλλη Αλεξίου. Ο Υπουργός όμως αποφάσισε να στείλει με υποτροφία στο εξωτερικό από τις καθηγήτριες που διαγωνίσθηκαν και τη Σ.Γεδεών και την Αικ.Παππά. Βλ. *Δελτίον Ομοσπονδίας Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης*, έτος Στ', περίοδος Δ', αρ.φ. 53-54, Σεπτ.-Οκτ. 1930, σ.14.
17. Βλ. Μπαλάσκας, ό.π., σ.5.
18. Σύμφωνα με τα πρακτικά του Π.Σ.Π.Α. η Σ.Γεδεών ανήκει και πάλι στο διδακτικό προσωπικό του Σχολείου από το σχολικό έτος 1932-1933. Από 22/7/1933 βρίσκεται σε εκπαιδευτική άδεια στην Ευρώπη, από όπου επιστρέφει και αναλαμβάνει πάλι υπηρεσία στο σχολείο από 31/3/1934. Ως το 1936 εργάζεται με πλήρες ωράριο στο Πειραματικό, ενώ από το 1936-1937 διδάσκει μόνο 8 ώρες. Ως εκπαιδευτικός Σύμβουλος εγκαταλείπει το Σχολείο, στο οποίο επανέρχεται στις 15/3/1945, γιατί καταργούν τη θέση της ως Εκπαιδευτικού Συμβούλου.
19. Βλ. Αρχείο Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών. "Αδημοσίευτη έρευνα της Αλ.Λαμπράκη-Παγανού).
- 20.Βλ. Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια Νεοελληνικής Λογοτεχνίας του Χάρη Πάτσι, τόμ. 5ος, 1968, σσ.169-171. Σύμφωνα με το άρθρο του: περιοδικού "Η γυναίκα και το σπίτι", ως μέλος του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου "κατόρθωσε μέσα σε ένα καλοκαίρι του 1938, να επιμεληθή, να διορθώση και να εκδώση δώδεκα βιβλία σχολικά και τον επόμενο χρόνο άλλα 20...". Βλ. Χ-Γ-ς, "Σοφία Γεδεών", ό.π., σ. 28.
21. Βλ. Μπαλάσκας, ό.π., σ. 6. Η Σ.Γεδεών-οργανώθηκε στο ΕΑΜ και εκλέχθηκε Πρόεδρος της Κλαδικής Επιτροπής των υπαλλήλων του Υπουργείου Παιδείας στα πλαίσια της Παναθηναϊκής Λαϊκής Επιτροπής.
22. Από τις δημοσιεύσεις της στο περιοδικό Παιδεία αυτή την εποχή αξίζει να αναφέρουμε: α) τη μελέτη "Το πρόβλημα των γενεών και η εποχή μας" (τχ. 4, Ιαν. 1947, σσ.195-202), προϊόν παρατηρήσεων και ερευνών γαι τον ψυχισμό του παιδιού στην Κατοχή, β) "Επαγγελματικά ιδανικά της ελληνικής υπαίθρου", Παιδεία, τχ. 47-48, 15 Σεπτ. 1950, σσ. 317-326, τχ 49, 15 Οκτ. 1950, σσ. 398-407 που βασίζεται σε εξέταση χιλίων περίπου παιδιών αγροτικών συνοικισμών και γ) το "Η ελευθέρα εργασία του μαθητού στο σύγχρονο σχολείο. Είδη και γνώμονες εκλογής θεμάτων με εφαρμογές στη Μέση Εκπαίδευση", Παιδεία τχ. 16, 15 Ιαν. 1948, σσ.22-28.

23. Από την περίοδο αυτή είχα τη χαρά να γνωρίσω τη Σ. Γεδεών και να ακούσω από την ίδια τον καίριο και αποφασιστικό της λόγο για ποικίλα παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά προβλήματα, για ανθρώπους και καταστάσεις.

23. Οι σημειώσεις της στη ΣΕΛΜΕ την περίοδο αυτή (1977-79) *Επιστημολογία, Οδηγητική της διδακτικής εργασίας και Θεσμολογία* συνιστούν απαραίτητα βοηθήματα για το διδακτικό και ευρύτερο εκπαιδευτικό έργο. Η Σ.Γεδεών δίδαξε στη ΣΕΛΜΕ έως το α' τρίμηνο του 1980-81. Το ίδιο αντικείμενο είχε διδάξει και κατά το 1964-65 στο Διδασκαλείο της Μέσης Εκπαιδευσεως. Βλ. Σοφία Μ.Γεδεών, Γενική παιδαγωγική Θεωρία, Τελολογία, Αθήνα 1981, σ.7.

25. Βλ. παραπάνω εδώ.

26. Βλ. Σ. Γεδεών, "Το μάθημα της ψυχολογίας στη Μ.Ε.", Π.Ε.Φ., Εκπαιδευτικά Προβλήματα, *Σεμινάριο 7*, αφιερωμένο στη Σοφία Μ. Γεδεών, Αθήνα, Οκτώβρης 1986, σ. 9. Από το 1926 της ανατέθηκε και η συγγραφή περισσότερων από 80 παιδαγωγικών και φιλολογικών άρθρων για το Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό Ελευθερουδάκη.

27. Βλ. Προλογικό σημείωμα της έκδοσης.

28. Βλ. Προλογικό σημείωμα.

29. Βλ. ό.π., σ.1.

30. Βλ. ό.π., σ.3.

31. Βλ. Αρχείο Φιλοσοφικής, ό.π.

32. Ο.π.

33. Βλ. Δημοσιεύματα Π.Σ.Π.Α. *Η Λειτουργία του Πειραματικού Σχολείου κατά τα έτη 1929-1930 και 1930-31*, εκδ. οίκος Δημητράκου, Αθήναι 1933, σ. ιζ'. Η επιστημονική της παρουσία στο εργαστήριο προκαλεί τα θετικά σχόλια και του Τύπου: "Ο κ. καθηγητής είχε την ευτυχίαν να έχει κοντά του ικανώτατους συνεργάτας, μεταξύ των οποίων πρέπει να αναφέρωμεν την επιμελήτριά του δίδα Στριφτού...". Βλ. Εφ. *Ελληνικόν Μέλλον* της 9ης Ιουνίου 1934, Αρχείο Νεοελληνικής Εκπαίδευσης, Τομέας Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

34. Ο.π., σ. 37-38.

35. Δημοσιεύματα Π.Σ.Π.Α., *Η Λειτουργία του Πειραματικού Σχολείου εν θεωρία και πράξει*, τόμ. τρίτος, εκδ. οίκος Δημητράκου, Αθήναι 1936, σ. 14 "...Να εκφράσωμεν τας θερμότητας ευχαριστίας ημών διά την φιλόξενον υποδοχήν και διά τας προφορικές πληροφορίας, τας οποίας ελάβομεν εκ μέρους του Διευθυντού του Π.Σ. κ. Αν. Λεγάκι και της δεσποινίδος Αικατερίνης Στριφτού, επιμελήτριας του Εργαστηρίου Π.Π., ήτις και απέστειλε προς ημάς κατόπιν συμπληρωματικής πληροφορίας...". Σύμφωνα με τις δικές μας πληροφορίες δε διορίστηκε το 1938 επιμελήτρια του Εργαστηρίου.

36. Βλ. Α' Πανελλήνιο Συνέδριο, *Η διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, επιμ. Χρίστος Τσολάκης, αφιέρωμα στον Εμμ. Κριαρά και στην Αικατερίνη Στριφτού-Κριαρά, Κώδικας, Θεσσαλονίκη 1996, σ.22.

37. Τις πληροφορίες αυτές τις έχω από τον καθηγητή Εμμ. Κριαρά.

38. Βλ. Αρχείο Φιλοσοφικής Σχολής, ό.π., Το θέμα της διατριβής της Αικ. Στριφτού Κριαρά ήταν "Συμβολαί εις την έρευναν των μονογενών παιδων".

39. Βλ. Α' Πανελλήνιο Συνέδριο, *Η διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας*, ό.π., σ.23.

40. Από συνομιλία που είχα με τον Εμμ. Κριαρά.

41. Βλ.Εμμανουήλ Κριαρά, Ομιλία στην Εναρκτήρια συνεδρία του Πανελληνίου Συνεδρίου,

42. Από συνομιλία που είχα με τον Εμμ.Κριαρά.

43. Περισσότερα βλ. Αικατερίνη Στριφτού-Κριαρά, *Ψυχολογικά και Παιδαγωγικά μελέτηματα και άρθρα*, Θεσσαλονίκη 1993, σημειώσεις, σ.299.

44. Βλ. Σ. Γεδεών, "Το μάθημα της Ψυχολογίας στη Μ.Ε.", ό.π., σ.9.